

tanulékonyabbak s jó bánásmód mellett igen nagy fogékonyságot tanúsítanak az európai szokások s a keresztény hit felvétele iránt.

A szigetek őslakói közül eddig csak a Sandwich szigetcsoport lakóinak sikerült egy az európai minták szerinti államot alkotni. A többi szigetek feletti uralmon osztozkodnak az angolok, franciák, spanyolok s az éjszak-amerikai egyesült államok. Uj-Guineát, Polynesia legnagyobb, s földünk nagy szigetei közt második helyen sorakozó szigetét legujabban az angolok forma szerint és ünnepélyesen birtokukba vették. Uj-Guinea mellett nagyságuknál fogva még névleges említést érdemelnek: Uj-Caledonia (franc. birt.), a két szigetből álló Uj-Zéland s Tasmania (ang. birt.). Az utóbbi a Hunters szoros által van Ausztráliától elválasztva.

Természeti tárgyak.

1. Növények.

1. A pandanus (*Pandanus odoratissimus*) jóillatú virágai és élvezhető termései miatt általánosan termesztett fa. — A pandanusfélék vagy egyenes törzsűek, vagy kúszó szárúak. Buzogányalakú virágaiból bogyo-, vagy csontár-termés fejlődik, mely gyakran fényőtobozhoz hasonlít.

2. A tarronövény (*Colocasia macrorrhiza*) óriási Aroid-növény, rövid fás törzsszel és vastagnyelű nyílalakú levelekkel, melyeknek lapja néha egy méter hosszú. A Sandwichszigeteken liszttartalmú tókéiért mint táplálék növény termesztetik. Hasonló szolgálatot tesz más szigeteken a hasonló, de kisebb *Caladium esculentum*.

3. Uj zélandilen (*Phormium tenax*) Cook által első földkörüli utazása alkalmával fedeztetett fel. Az új zélandi lakosok már akkor tudtak tartós leveleiből szöveteket és köteleket készíteni. — Rostjai oly erősek, mint a selyem, s igen tartósak. — Honosítása Európában eddig még nem sikerült.

2. Állatok.

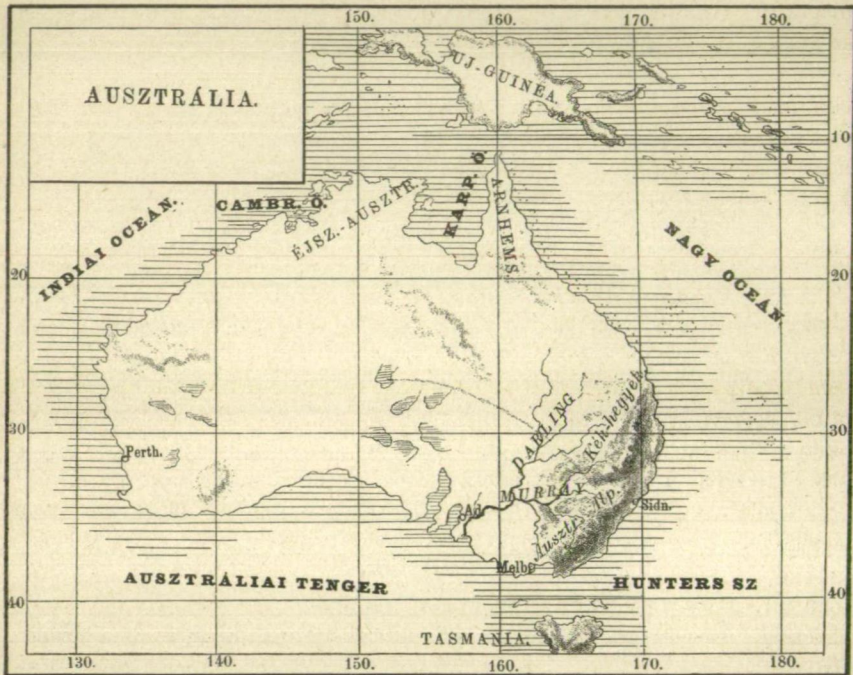
1. Az ágas koral (*Madrepora prolifera*) faalakúlag elágazó koral-törzsből áll, melynek ágai sűrűn be vannak növe fölül likas, emelkedett, hengeridomú sejtekkel, a melyekben a mikroszkopikus állatkák élnek. Ezen és más rokon koralfajok folytonos növése és szaporodása által lassankint terjedelmes korallzatonnyok keletkeznek a tengerben. Ezen zatonnyokat rendszeren a tenger sekélyebb pontjain, s a partokkal párhuzamosan haladó irányban találhatni, nem messze a partoktól. Némelykor előfordulnak ugyan a nyílt tengerben is, de itt rendszeren gyűrű-alakúak, és a tenger fenekének valamely emelkedését veszik körül. Ezeknél megtörténhetik, hogy egy ilyen gyűrűidomú koralltelep a tenger fenekének emelkedése által a tenger színén fölülemelkedik és ekkor egy gyűrűidomú koralszigetet, vagy szigetcsoportot képez.

II. Ausztrália száraz földje.

Ausztrália az öt földrész között, még ha Polynesiát is hozzászámítjuk — a legkisebb; Polynesia nélkül nagysága $7\frac{1}{2}$ millió $\square\frac{7}{m}$ -re becsültetik. —

De nemcsak terjedelmére jutott neki az utolsó hely a többi földrészek sorában, de partvidékeinek szegény tagoltsága s belsejének a változatosságot majdnem teljesen nélkülöző s nagy részben sivatag mivolta is — e földrészt az utolsó helyre utasítja.

A mi partvidékeinek tagoltságát illeti, az éjszakon az Arnheims félszigetre s Éjszak-Ausztrália félszigetszerű kidudorodására, — ugyanott a Karpentariai és Cambridge öblökre, délen pedig az Ausztráliai tenger két, mélyebbre nyúló Spencer- és Sz. Vince

öblökre szorúl. S a nevezett öblök és félszigetek is a partokat környező zátonyok és koral-épitmények miatt alig megközelíthetők.

A mily egyhangú Ausztrália partvidéke, olyan, a változatosságot majdnem teljesen nélkülöző belseje is. — A délkeleti partokon emelkedő s az Ausztráliai Alpok (2200 m) nevével jelölt — s azoktól egy mély horpadás által elválasztott Kék-hegyeken kívül, alig találunk egész Ausztráliában jelentékenyebb hegységet. Belsejében ritka helyen emelkednek csak törpe domborok — némi változatosságot hozva, a keleti részeken legalább még helyenkint némi füvet növesztő, de nyugatfelé mindinkább sivataggá váló síkságba.

A földrész belsejének sivatag jellegéből következik nagyobb folyókban

való szegénysége is. Csak egy nagyobb folyót találunk Ausztrália délkeleti hegyes területén, a Murrayt s már ennek is egy éjszokról jövő mellékfolyója a Darling, a száraz évszakban helyenként egészen kiszárad. Belsejében csak mocsarak találhatók, melyek közül némelyek az esős időszakban szélesben kiterjedő tavakká nőnek — mások a száraz évszakban egészen kiszáradnak. Ezen belföldi tavak — illetőleg mocsarak mind sós vizet tartalmaznak.

A földrész éghajlati viszonyait illetőleg, egész Ausztrália a forró földön fekszik, éjszokról dél felé +25—+16 C.^o átlagos hőmérséklettel. Ezen magas hőmérséklet, párosulva a belföld vízszegénységével, alapok a földrész szegényes növényzetének. — Hozzájárul a csapadék aránytalan elosztása; egyes területek azt teljesen nélkülözik, másutt csak az évnek egyes hónapjaiban s akkor túl nagy mértékben mutatkozik, azután pedig ismét több hónapra keresztül teljesen szünetel; előnyös kivételt csak a délkeleti csúcs képez, hol esőzés — még pedig kellő mennyiségben, az év minden hónapjában van. Ennek köszöni ezen terület aranylág dús növényzetét.

Ausztrália jellemző növényei: az ausztráliai akác, az óriási kazuarina-fák és eukalyptusok.

Az éghajlati viszonyok mostohaágának s az általa okozott szegényes növényéletnek következménye az állatvilágnak is felette nagy szegénysége. Ausztrália sajátos állatai: a dingó, kenguruh, az ornithorhynchus, az echidna hystrix, a kazuár, az emu, a kivi, a lantmadár és fekete hattyú — mind kiveszőfélben vannak. Az európaiak által ide áthonosított állatok őket mindinkább szűkebb körre szorítják. A fajok harcában ők a gyengébbek s ki fognak veszni, mint az emberek is, kik e földrész őslakosai.

Ausztrália őslakosai, ez idő szerint már csak alig 50.000, a műveltség legalacsonyabb fokán állók. Állandó lakhelyük és hajlékuk nincs; eledelőket képezik az ehető férgek, gyökerek, kagylók és bogycok. Vallásuk a legsötétebb babonahit s minden kísérlet őket állandó lakhelyre kötni s a műveltség első alapelemeivel megismertetni, eddig hiába való fáradságnak bizonyodott. Ily módon sorsukat ki nem kerülhetik; a mint az európai növények és állatok terjedtével — az ottani növény és állatfajok: úgy fognak kiveszni ők is. Ők az eredetileg Angolországból ide deportált gonosztevőktől csak a bünt tanulták ismerni; a később önként ide özönlő gyarmatosok önzése és haszonlesése pedig azután csak fokozta az ellenszenvet, mely az idegen betolakodók ellen bennök mély gyökeret vert.

Az első angol gyarmatot 1788-ban azon ide hozott gonosztevők alapították, kik büntetésök idejének letelte után önként e földrészen maradtak. Ez Sydney volt; jelenleg ez már nagy város, 150.000 lakossal. Később a délkeleti terület természeti előnyei mind több és több kivándorlót csaltak e területre s midőn 1851-ben azon alapos hír terjedt el Európaszerte, hogy délkeleti Ausztráliában sok arany található, egész népözön öntötte el e területet. Melbourne, Adelaide, Perth ez idő óta lettek nagy városok,

újak keletkeztek — s örvedetesen gyarapodtak. — A bevándorlottak száma ez idő szerint a 2 milliót jóval felülhaladja.

Egész Ausztrália angol birtok s hat kormányzóságra van felosztva.

Természeti tárgyak.

1. Növények.

1. Az eukalyptus (*Eucalyptus resinifera*) magas és vastag fa, melynek kérgéből, főleg ha ez bemetszetik, egy vöröses, igen összehúzó nedv folyik, mely a levegőn mézga módra megkeményedik; ez Ujhollandi Kino név alatt a kereskedésbe kerül. Az eukalyptus gyógyító szert is szolgáltat lázas betegségeknel.

2. Az ausztráliai ákác (*Acacia Sophora*) hüvely-termései laposak és a magvak között befűződtek, igen sok cserző anyagot tartalmaznak, úgy hogy gyakran a cseregubókat helyettesíteni képesek.

3. A kasuarinafélék (*Casuarinaeæ*) többnyire fás növények, melyek csomósan tagolt s örvösen álló ágaik és pikkelynemű, szárölelő, hártyás és fogas hüvelyt képző leveleiknél fogva egészen a zsurlók természetét viselik.

2. Állatok.

1. A kenguru (*Halmaturus giganteus*) szúrának aránytalansága által van jellemezve; testének utórése nagyon kifejlett, utólábai igen hosszúak, az előlábai ellenben oly rövidek, hogy négy lábon nehezen járhat, de annál gyorsabban ugrálhat utólábain s erős farkára támaszkodva előlábait szabadon használhatja. Bundája hamvas, hasán lehérlő, farka és szárai fölül barnák. Magassága két méter. Ujhollandnak legnagyobb emlős állata, mely Cook híres utazó által fűdözdetett föl. A nöstény hasán egy téres bőrzacsó (erszény) van, melyben a születésnél csak 25^m nagyságú, nagyon tökéletlenül kifejlett kicsinyeit hordja és emlőin táplálja mindaddig, míg azok mozogni és élelmet keresni képesek lesznek; de még ezentúl is bele rejtőznek anyjok erszényébe, ha veszély fenyegeti őket úgy, hogy csak fejük látszik ki belőle. — Húsa miatt, mely az őzéhez hasonlít, nagyon vadászszák.

2. A dingo (*Canis dingo*) halaványsárga vagy rókavörös, hasán fehéres; fülei rövidek, farka bozontos és lelőgő. A dingo Ujhollandiában képviselője a kutyanemnek, a hol vadon és megszeliđítve él.

3. A madárorrú emlős (*Ornithorhynchus paradoxus*) alakra hasonlít a vidrához, fogatlan hosszúra nyúlt szája pedig a kacsá orrához. Lábai éles karmokkal ellátott és uszóhártyával összekötött ujjai vannak. Szemei kicsinyek, fülei a bőr alá vannak rejtve, rövid farka lapos. A hím hátsó lábán hosszú szarunemű sarkantyú van. A folyók és tavak partjain ásott lyukakban lakik, s többnyire a vízben tartózkodik, hol táplálékul gilisztákat s más vízi állatokat keresgél.

4. A madárorrú sün (*Echidna hystrix*) hátán tövises, lábújjai nagy ásókarmokkal fogyverezvék; orra hosszú, hengeres csőrforma; állai fogatlanok; farka igen rövid. Földi lyukakban tartózkodik, rovarokkal, főleg hangyákkal táplálkozik, melyeket ragadós nyelvével felszed. Nappal el vannak rejtve üregekben. Űldözve, testöket gömbbé göngyilítik össze, úgy hogy a borzas tövises védjék.

5. A k a z u a r (*Casuarus indicus*) feje és nyakának felső része csupasz, kékvörös színű; fején szarunemű lapos sisak, szömölcsös kopasz nyakán két húscsapat van. Egész teste lószórnemű foszlott fekete tollal fődött. Szárnyainak csak durványai látszanak, melyek öt csupasz tollgerincből állanak. Lábai erős izmosak, háromujjuak, futásra igen alkalmasak. Kelet-Indiában és az ausztráliai nagyobb szigeteken tartózkodik, gyümölcsessel és gyökerekkel táplálkozik, de rovarokat is eszik. Ha űzik, gyorsan szalad, csőrével és lábujgrással védi magát megtámadói ellen. A jérce durva vastag héjú, zöldes-színű hosszúkás tojásokat rak egy gödörbe, melyen csak éjjel szokott űlni.

6. A z e m u (*Dromæus Novæ Hollandiæ*) valamivel kisebb az afrikai strucnál; lábai háromujjuak; a fején, a szeme mögött, és nyakának elő részén meztelen, kékesszínű bőr; minden toll két gerinczű, egy gyökérből. Tollazata barna; a fiatalok csíkosak. Hazája Ausztrália.

7. A k i v i (*Apteryx australis*) csőre igen hosszú, nyulánk, töve viaszhártvány, két oldalt árkolt, vége kissé vastagodó lefelé hajlott; orlyukai egészen elül a csőr csücsán nyilnak. Szárnya elsatnyúlt, lába rövid, vastag, három ujja előre, egy hátra irányult, mindenik erős karommal fegyverzett; testét foszlott sörteféle tollak takarják. Háta szürkebarna, oldala rozsdabarna, minden tolla feketével szegett, szemét és csőre tövét hosszú sörteszálak környezik. Vizek mellett tartózkodik, s vízi állatokkal táplálkozik. A bennlakók tolla végett, mely náluk a legbecsesebb dísz tárgyak közé számíttatik, nagyon vadászszák, s ez az oka, hogy száma igen fogy.

8. A l a n t m a d á r (*Mænura superba*) fácán-nagyságú barna madár, melynek hasrésze hamúszürke, vékony csőre egyenes s hosszú vékony lábai tompa karmokkal fegyverzetek. A hímnek 16 szálból álló, háromféle idomú farktollai igen szépek. Ezek közül a két szélső, sűrű zászlóval ellátott, képezi a lantot, a második kettőnek csak egyik oldalán van zászlója, a többi legyezőt képez és mindkét oldalon finom szálkás zászlóval bír. Bokros, sziklás helyeken tartózkodik, s a földből kikapart rovarokkal és kukacokkal táplálkozik.

9. A fekete hattyú (*Cygnus atratus*) valamivel nagyobb az éneklő hattyúnál; tollazata fekete, csak az első és másodrendű evezői fehérek. Hazája Ujhollandia.